

І. О. Державецька,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

ГЛЮТОНІЧНИЙ ДИСКУРС: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню особливостей перекладу глютонічної лексики, класифікації способів її перекладу, а саме, транскодування, калькування, описовий переклад. Також досліджуються перекладацькі трансформації на матеріалі порівняння перекладу мовних одиниць у глютонічному дискурсі.

Ключові слова: глютонічна лексика, класифікація способів перекладу, лексична трансформація, граматична трансформація, конкретизація, генералізація, переклад.

Статья посвящена исследованию особенностей перевода глютонической лексики, классификации способов её перевода, а именно, транскодирование, калькирование, описательный перевод. Также исследуются переводческие трансформации на материале сравнения перевода языковых единиц в глютоническом дискурсе.

Ключевые слова: глютоническая лексика, классификация способов перевода, лексическая трансформация, грамматическая трансформация, конкретизация, генерализация, перевод.

The development of globalization has led to influence of both different peoples and cultures on the formation of food preferences and national cuisine. While translating gluttonic lexis there appear a number of problems, including those which are related to the lexical and grammatical structure of the language.

The features of translating of gluttonic vocabulary have hardly been studied in modern linguistics. A couple of scientists such as Y. Bakhmat, M. Undrintsova have taken part in the research of gluttonic discourse.

In modern linguistics there are various classification methods of translation. Some scientists propose to allocate symbolic and semantic translation methods. Others propose to allocate such methods of translation: transcoding, loan and descriptive translation.

If the translator cannot translate using traditional methods, he has to transform. Translation transformations arise due to the difference between the original language and the target language, as in our study, between the English and Ukrainian languages. For example, the English language is a typical use of articles, direct word order and so on.

In modern linguistics there are a lot of various classifications of transformations, such as lexical, grammatical and mixed.

In the analyzed texts grammar and mixed transformations are often used. This is due to the fact that the vocabulary to describe certain foods has already been established and rooted in the dictionary, hence the translation is almost seamless. However, we note that there exist some cases of use of transformations adding and removing. Instead grammatical transformations are used in almost every text, they are: transposition of words, specification, generalization, replacement and others.

The study has showed that the main methods of translation are loan, equivalent and descriptive translation. If it is impossible to translate gluttonic lexis with the help of these methods, the translator should use lexical, grammatical and mixed transformations.

Key words: gluttonic lexis, ways of translation transformation, loan translation, equivalent translation, descriptive translation.

Стаття написана у руслі актуальних досліджень, тому що розвиток процесів глобалізації привів до взаємовпливу різних народів і культур на формування харчових переваг та національних кухонь. Сьогодні зростає роль перекладача як посередника між двома культурами. При перекладі глютонічної лексики перед перекладачем постає ряд проблем, зокрема, тих, що пов'язані з лексико-граматичною структурою мови.

Метою статті є аналіз особливостей перекладу глютонічної лексики. Задля цього будуть розглянуті теоретичні засади, зібраний фактичний матеріал та проаналізовані засоби перекладу

Особливості перекладу глютонічної лексики майже не досліджувались в сучасному мовознавстві. В рамках дослідження глютонічного дискурсу до проблем перекладу глютонізмів частково зверталася Ю. Ю. Бахмат [2], М. В. Ундрінцова [15].

У сучасному мовознавстві розроблено різні класифікації способів перекладу. О. І. Кухар пропонує виділяти знаковий та смисловий способи перекладу. На думку науковця, знаковий спосіб перекладу реалізується у формі перекладу лексики із семасіологічним зв'язком, натомість смисловий переклад передбачає пошук еквівалентів, додаткові трансформації в перекладі з метою збереження змісту оригіналу та дотримання норм мови-перекладу [6].

І. М. Клименко [5], Г. М. Кушнір [7], Я. І. Рецкер [10; 11] пропонують виділяти такі способи перекладу: транскодування, калькування та описовий переклад.

1. Транскодування поєднує транслітерацію і транскрипцію. Більшість глютонізмів, зокрема найменування харчових продуктів, є загальновідомими та закріпленими у словниках. Однак присутні такі найменування, які є характерними тільки для культури того чи іншого народу. Як правило, в перекладі вони транскрибуються або передаються за допомогою транслітерації (*kutya, pelmeni*).

2. Калькування. Цей спосіб перекладу найточніше дозволяє передати зміст оригіналу та весь колорит глютонічної лексики. Калька (фр. *calque* – копія, італ. *calcare* – утискувати) – слово або вираз, утворені за взірцем слів або виразів чужої мови, що є результатом калькування [12, с. 326]. Кальки можна розглядати як свого роду запозичення, а тому при перекладі слово залишається без будь-яких змін (*Salad in Shuba* – салат «нід шубою»).

3. Описовий переклад. При описовому перекладі відбувається доповнення або уточнення характеристик об'єкту (*a toaster oven* – прилад для приготування тостів).

Якщо перекладач не може здійснити переклад традиційними способами, він вдається до трансформацій. Перекладацькі трансформації виникають внаслідок розбіжностей між мовою оригіналу і мовою перекладу, в нашому дослідженні, між англійською та українською мовами. Так, наприклад, для англійської мови типовим є вживання артиклів, прямий порядок слів та ін.

У сучасному мовознавстві існує значна кількість різних класифікацій трансформацій. Л. К. Латишев пропонує виділяти такі:

1) іморфологічну, метою якої є заміна однієї форми слова іншою, наприклад заміна одними множиною або навпаки: *pancake* (однина) – *млинци* (множина); *1 package active dry yeast* (однина) (*about 2 teaspoons*) – *1 пакетик сухих дріжджів* (множина) [9];

2) синтаксичну, що передбачає зміну синтаксичних функцій слів та словосполучень, наприклад: *2 1/2 cups all-purpose flour* – *2 1/2 чашки муки загального призначення* [9]. Слово *all-purpose* складається із займенника *all* та іменника *purpose*. В перекладі відбувається синтаксична заміна, оскільки замієник виражається за допомогою прикметника загальний;

3) семантичну, яка включає зміну змісту слова: *browned ground beef* – *обсмажений яловичий фарш* [9]. Слово *browned* утворене від колороніму *brown* – *коричневий*. В кулінарному тексті відбувається семантична зміна змісту слова на позначення «обсмажений» на основі аналогії «такий, що набуває коричневого кольору».

4) змішані – охоплюють лексико-семантичні та морфолого-синтаксичні трансформації [8, с. 131-137]. Наприклад: *1 to 2 cups shredded Mozzarella cheese* – *1-2 стакани дрібно нашинкованного сиру Моцарелла* [9]. В цьому прикладі спостерігається трансформація додавання в українському перекладі *shredded* – *дрібно нашинкованного*. Синтаксична заміна простежується при перекладі виразу *Mozzarella cheese*. В англійському прикладі *Mozzarella* виконує функцію прикметника; В перекладі *сир Моцарелла* – іменника.

Л. С. Бархударов пропонує звести всі види трансформацій до чотирьох наступних:

1) перестановка, в основі якої лежить зміна розташування елементів тексту оригіналу в тексті перекладу. Як правило, мова йде про заміну розташування слів у словосполучення, або зміну розташування частини речення. Наприклад: *Lay toppings on dough in order listed* – *Викладіть начинку на тісто шарами у вказаному порядку* [9]. В тексті перекладу спостерігається перестановка у складі фрази *in order listed*, оскільки прислівник *listed* в українському перекладі стоїть перед іменником у *вказаному порядку*.

2) заміна являє собою такий вид трансформації, при якому відбуваються граматичні зміни в структурі слова. Наприклад, заміни форми слова, заміна слова однієї частини мови іншою, заміна членів речення тощо. Наприклад: *1 can sliced mushrooms (drained)* – *1 банка консервованих грибів (без рідини)* [9]. Прислівник *drained* в перекладі знає заміни, передаючись за допомогою конструкції «прийменник + іменник» – *без рідини*.

3) додавання базується на використанні в тексті перекладі лексичних одиниць, які відсутні в тексті оригіналу. Наприклад: *Bake at 400° for 15 to 20 minutes* – *Випікайте при температурі 400° впродовж 15-20 хвилин* [9]. В українському перекладі додавання реалізується у використанні додаткового слова температура.

4) вилучення – є протилежним додаванню, тобто в тексті перекладі опущені лексичні одиниці, наявні в тексті оригіналу [7, с. 8]. Наприклад: *Add the fresh cream and whip again* – *Додайте вершки і знову збийте* [9]. В перекладі вилучене слово *fresh*.

Я. І. Рецкер виділяє два види трансформацій: лексичну і граматичну. На думку науковця, граматичні трансформації реалізуються у формі заміни частин мови в тексті перекладу. Лексичні трансформації полягають у конкретизації, узагальненні, антонімічному перекладі та ін., тобто в будь-яких змінах на лексичному рівні [10, с. 104]. Цю класифікацію деталізують А. Б. Шевнін та Н. П. Серов, відносячи до граматичних трансформацій – вилучення, додавання та перестановку лексичних одиниць, а до лексичних – генералізацію, конкретизацію, антонімічний переклад, заміну та ін.

Отже, як видно з вищенаведених класифікацій, їх існує багато, але спільним в них є розподіл трансформацій на лексичні, граматичні та змішані. Саме цю класифікацію ми беремо за основу дослідження перекладу глутонічної лексики.

Використання лексичних трансформацій (22,5%) при перекладі глутонічної лексики пов'язано з тим фактом, що деякі слова не мають словникових відповідностей в тексті перекладу. Йдеться про випадки наявності національно-культурних реалій, це може бути назва страви, якої немає в мові перекладу. Наприклад: *Cook the pancake first on one side until golden-brown then turn it over and bake the other side then put pancake onto a large flat plate and grease it with butter. Repeat with the remaining batter and keep the pancake warm until ready to serve* [14]. *Pancake* – це термін англійської кухні, який означає оладка плоскої форми. В перекладі слід провести заміну відповідною реалією млинці, характерною для кухні слов'янських народів: *Підсмажте млинці спочатку з одного боку сторони до золотисто-коричневого кольору, потім переверніть і випікайте іншу сторону, потім викладіть млинці на велику плоску тарілку і змажте вершковим маслом. Повторіть з тістом, що залишилося. Тримайте млинці теплими до сервірування (Наш переклад)*. Такими реаліями можуть бути лексичні одиниці на позначення предметів, явищ, понять та ін., характерних для культури вихідної мови.

Найбільш поширеними з лексичних трансформацій є додавання та вилучення (61%). О. Л. Буряк зазначає, що потреба у додаванні пов'язана з компресією англійської мови, відповідно, додавання можна розглядати як вживання в тексті-перекладу мовних елементів, відсутніх в тексті-оригіналу [3, с. 6]. В кулінарних текстах метою додавання є прагнення надати більше інформації про страву, процес її приготування, інгредієнти та ін. Наприклад:

1. *Add yeast to the water and stir until dissolved.*
2. *Add sugar, oil, flour, and salt.*
3. *Put the mixing bowl filled with dough in warm water for 5 minutes to rise.*
4. *Pat dough out on a well-greased cookie sheet or pizza pan.*
5. *Lay toppings on dough in order listed.*
6. *Bake at 400° for 15 to 20 minutes.* –

1. *Покладіть дріжджі у воду і розмішайте до повного розчинення.*
2. *Додайте цукор, масло, муку і сіль.*
3. *Встановіть миску з тестом в теплу воду на 5 хвилин, щоб тісто підійшло.*
4. *Викладіть тісто на добре змазану сковороду для піци або деко, формуючи коржик.*
5. *Викладіть начинку на тісто шарами у вказаному порядку.*
6. *Випікайте при температурі 400° протягом 15-20 хвилин* [9].

Виділені в перекладі слова є додаванням, яке деталізує основну інформацію про приготування страви за рецептом.

Вилучення як лексико-граматична трансформація є протилежним додаванню і передбачає опущення мовних елементів, присутніх в тексті-оригіналу, в тексті-перекладу. Це може бути пов'язано з тим, що мовні елементи-тексту оригіналу якимось чином повторюються в тексті-перекладу, або їх передача може спричинити порушення норм мови-перекладу. Вилучення часто спостерігається у випадках перерахування інгредієнтів страви, або інструкції до її приготування. Наприклад:

- 1 *package active dry yeast (about 2 teaspoons)*
- 1 *cup filled with warm water* –
- 1 *пакетик сухих дріжджів (приблизно 2 чайні ложки)*
- 1 *стакан теплої води* [9].

Отже, задачею лексичних трансформацій при перекладі глутонічної лексики є пошук нової номінації для вихідного поняття, доповнення його характеристик та ін. Трансформовані глутоніми виконують важливу роль у перекладі, тому що надають тексту інформаційного, репрезентативного та інших функціональних спрямувань.

Граматичні трансформації займають не менш важливе місце в перекладацькій практиці глутонізмів. Їх призначення – перетворення структури речення тексту-оригіналу відповідно до норм речення в тексті-перекладі. Найбільш поширеною з

граматичних трансформацій глутонізмів є заміна однієї частини мови іншою. Наприклад: *Add dressing and torn mint leaves to the salad. Toss to combine. Serve.* – *Додайте соус і нарівіть в салат листья м'яти. Перемешайте. Подавайте к столу.* В англійській мові словосполучення *torn mint leaves* утворене з наступних компонентів *Participle II + adjective + noun*. В перекладі спостерігається заміна *Participle II* на дієслово в імперативній формі, *adjective* на іменник – *нарівіть листья м'яти*. У більшості випадків заміна застосовується тоді, коли неможливо перекласти текст-оригінал без порушення норм тексту-перекладу.

Ще одним видом трансформацій при перекладі глутонічної лексики є конкретизація та генералізація. І. М. Клименко визначає конкретизацію як лексичну трансформацію, яка передбачає набування словом більш широкого семантичного значення, більш вузького значення [5, с. 85]. Наприклад: *Put the chicken in an oven dish, coat it with 15 g of butter and put in the oven. Cook for 15 minutes. Peel and quarter the potatoes. When the chicken has cooked for 15 minutes, arrange the potatoes around it, adding knobs of butter, and leave to cook for a further 35 minutes.* – *Покладіть курча на деко, обмажте його 15 г вершкового масла і поставте в духовку. Запікайте протягом 15 хвилин. Почистіть картоплю, розрізайте кожну картоплину на чотири частини. Через 15 хвилин після того, як курча буде поставлене в духовку, розкладіть навкруги нього картоплю, додаючи шматочки масла і промажте ще протягом 35 хвилин* [9]. В англомовних словниках на дієслово *to cook* має наступні значення:

1) to prepare food for eating by using heat [17];
2) to prepare (food) by the action of heat, as by boiling, baking, etc, or (of food) to become ready for eating through such a process [16];

2) to prepare (food) by the use of heat, as by boiling, baking, or roasting [96].

Як видно з наведених дефініцій дієслова *to cook*, основне його значення – *готувати*. В українському перекладі автор конкретизує значення дієслова за допомогою слів *запікати* та *смажити*. В «Словнику української мови» *запікати* тлумачиться як «пекти в печі, духовці до утворення шкуринки на поверхні страви» і *смажити* означає «готувати їжу (м'ясо, рибу і т. ін.) переважно із жиром на вогні, на жару без використання води; жарити; підпікати кого-небудь на вогні, на жару» [13]. Відповідно в обраних перекладачем словах значення «на вогні», «із жиром» є конкретизаторами.

Генералізація є прямо протилежним процесом, коли слово вузького семантичного значення набуває більш ширшої семантики [5, с. 85]. Наприклад: *Peel and slice the carrot and the radish thinly.* – *Очистіть і дрібно наріжте моркву і редьку* [9]. *Thinly* означає «without force or sincere effort», «without viscosity» від прикметника *thin* – «relatively small in extent from one surface to the opposite, usually in the smallest solid dimension» [19]. Перекладач генералізує значення прислівника як *дрібно нарізати*, тобто в перекладі збережено основний мотиватор початкового значення «small in extent».

Грамматичні трансформації, як показує аналіз кулінарних текстів, частіше застосовуються перекладачами. Це пов'язано з тим, що між різними мовами завжди існують граматичні відмінності.

Іноді переклад глутонічної лексики потребує використання лексико-граматичних трансформацій одночасно. В цьому випадку можна говорити про змішані трансформації. До таких трансформацій можна віднести експлікацію або описовий переклад, який передбачає додавання, вилучення, конкретизацію, генералізацію та ін. лексичних одиниць. Експлікація визначається науковцями як лексико-граматична трансформація, яка передбачає зміну лексичної одиниці або словосполучення в тексті-оригіналі на відповідну лексичну одиницю або словосполучення в тексті перекладу з надаванням пояснення значення цього слова або словосполучення [4, с. 78]. Наприклад: *Leave the cream to cool before pouring into the ice-cream churn for freezing.* – *Охолодіть суміш, потім перелийте у форму (контейнер) для морозива і заморозьте*. Перекладач вдається до використання описового перекладу, змінивши конструкцію речення в тексті оригіналу на конструкцію імперативного характеру в тексті-перекладу. Окрім того, *the ice-cream churn* є генералізацією, адже лексема *churn* має основне значення міксер, мішалка. Натомість перекладач генералізує значення, передаючи його як *форма (контейнер) для морозива*. З тієї точки зору *форма* або *контейнер* фактично є посудиною, в якій змішується морозиво, тобто основне значення тексту-оригіналу збережене.

Однією з поширених трансформацій є перестановка слів. Л. С. Бархударов зазначає, що перестановка слів є лексико-граматичною трансформацією, при якій відбувається зміна порядку слів та інших мовних елементів в тексті перекладу [1]. Наприклад: *1/2 cup grated Parmesan cheese* – *1/2 стакану тертого сиру Пармезан*; *1 to 2 cups shredded Mozzarella cheese* – *1/2 стакану дрібно нашинкованого сиру Моцарелла* [9]. В цьому прикладі спостерігається перестановка назви сиру *Parmesan cheese* на місце залежного слова *сиру Пармезан*, що пов'язано з граматичними особливостями англійської мови, для якої характерний прямий порядок слів.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що основною задачею перекладача є досягнення семантичної відповідності тексту-оригіналу в тексті-перекладі. Для цього перекладач повинен добре володіти знаннями рідної та іноземної мови, знати культуру та кулінарні звичаї обох країн. Як показало дослідження, основними способами перекладу є калькування, еквівалент, описовий переклад. Якщо неможливо перекласти глутоніми цими способами, перекладач повинен застосувати перекладацькі трансформації: лексичні, граматичні і змішані. Потреба у трансформаціях пов'язана з відмінностями в контактуючих мовах: кожна з мов має свою структуру, граматику, лексико-семантичні, синтаксичні та стилістичні особливості. Ця проблема все ще залишається актуальною для сучасних лінгвістів, і скоріш за все, знайде своє місце у майбутніх дослідженнях з перекладознавства.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Бахмат Ю. Ю. Лінгвістичні особливості текстів кулінарних рецептів (на матеріалі німецької мови) [Текст] / Ю. Ю. Бахмат // Перекладацькі інновації: матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Суми, 15-16 березня 2012 р. / Ред. кол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. – Суми : СумДУ, 2012. – С. 69–71.
3. Бурак А. Л. Перевод и межкультурная коммуникация. Этап I: Уровень слова / А. Л. Бурак. – М. : Р. Валент, 2002. – 152 с.
4. Казакова Т. А. Translation Techniques. English-Russian. Практические основы перевода / Т. А. Казакова. – М. : Союз, 2001. – 78 с.
5. Клименко І. М. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою / І. М. Клименко, І. С. Зоренко // Філологічні студії. – Вип. 8. – 2012. – С. 84–90.
6. Кухар О. І. Переклад: способи та прийоми [Електронний ресурс] / О. І. Кухар, Л. В. Жукова. – Режим доступу: elibrary.nubip.edu.ua/16999/3/Кухар.pdf
7. Кушнір Г. М. Перекладацькі трансформації та їх класифікація / Г. М. Кушнір, Л. С. Козуб // Studia Lingua: актуальні проблеми лінгвістики і методики викладання іноземних мов. – 2011. – 5 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/10590/>

8. Латышев Л. К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности / Л. К. Латышев // Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода. – М., 1986. – 107 с.
9. Рецепты блюд на английском языке с переводом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://englishhobby.ru/educational_materials_on_topics/materials_on_topic_food_and_meals/recipes_translated/
10. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык / Я. И. Рецкер – М. : Просвещение, 1982. – 104 с.
11. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1981. – 216 с.
12. Скопенко О. І. Сучасний словник іншомовних слів / О. І. Скопенко. – К., 2006. – 789 с.
13. Словник української мови: в 11 томах / [А. П. Білоштан, М. Ф. Бойко, В. П. Градова, Г. М. Колесник, О. П. Петровська, Л. А. Юрчук]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
14. Традиционные русские блюда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lingvana.ru/retseptyi/traditsionnyie-russkie-blyuda/>
15. Ундринцова М. В. Глуттонический дискурс как специфический лингвокультурологический объект переводческих практик [Электронный ресурс] / М. В. Ундринцова. – Режим доступа : http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2014/2667/2200_22145_c5815a.pdf
16. Collins English Dictionary [Electronic resource]. – Access available : <http://www.thefreedictionary.com/>
17. Longman English Dictionary Online [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ldoceonline.com/>
18. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Electronic resource]. – Access available : <http://www.thefreedictionary.com/>
19. The American Heritage Dictionary of the English Language [Electronic resource]. – Access available : <http://www.thefreedictionary.com/>